

Stafetmodtager november 2009: Jes Fabricius Møller, ph.d., lektor i det 19. og 20. århundredes kultur-og lærdomshistorie ved Saxo-Instituttet.

Sune Auken Eftermæle

Der rimes for lidt og for dårligt i dag. Fuldtidspoeterne har hengivet sig til formløshedens tyranni. Versefødder og rim hører en anden epoke til.

Det forekommer da også umiddelbart uhensigtsmæssigt at lægge den slags bånd på sine ytringer, som dikteres af daktyliske heksametre og kravet om at finde et godt rim på kartoffel.

Men når man så møder det gode rim, kan man pludselig se pointen. Ordene potenseres af den stramme form og tager læseren ved hånden på en mere – nå, ja – håndgribelig måde.

Kun i lejlighedsdigtningen trives rimet stadig med den undtagelse, at den rimede nekrolog er så godt som ikke-eksisterende. Det hænger nok sammen med, at vi forbinder det gode rim med munterhed. En af de få undtagelser i nyere tid, som bekræfter netop denne regel, er Johannes Møllehave, der i et interview på TV blev bedt om at improvisere gravskrift for udsendelsens vært: "Her hviler Erling Bundgaard. De skulle vide, hvad De undgår."

Tidligere var det anderledes. Alle gode poeter skrev dødedigte. Om disse har min gamle ven, Sune Auken, skrevet det definitive værk.

Emma Gad Takt og Tone

Den første verdenskrigs parvenuer havde måske pengene til at føre en stor husholdning, men de manglede kulturen. Admiralinde Gad udnyttede sit vid og sin indsigt i færdselsreglerne for det højere københavnske borgerskab til at skrive en håndbog i hvordan man omgås. Hvad mindre begavelser ville have gjort til et monstrum af strittende pegefingre, gjorde hun til en elegant og vittig anvisning i den fine kunst at tage hensyn, hvilket er lettere end man skulle tro:

”Den meste Samtale bestaar af en ivrig Kamp om at føre Ordet alene. Hvis De derfor ønsker at blive betragtet som et usædvanlig sympatisk og taktfuldt Menneske, saa væn Dem til paa det Punkt at resignere og lade de Andre snakke. Hør med tilsyneladende Interesse paa endeløse Udviklinger og fremfør ikke Deres egne beskedne Betragtninger, før De er sikker paa, at den Anden er løbet træet. De vil herved erhverve Dem særligt Ry for en aarvaagen og intelligent Forstaaelse af Andres Intelligens.”

Peter Riismøller Sultegrænsen

Denne bog fik jeg af min fætter Torben i konfirmationsgave. Det var den første historiebog, der virkelig ramte mig. Bogen udkom første gang i 1966, mit fødeår. Den er en påmindelse om, at danskernes velstand og velfærd ikke må tages for givet, for endnu i det 20. århundrede var der danskere, som levede i egentlig armod, materiel nød. Riismøller identificerede den misvækst, som var resultatet heraf, med betegnelsen ”kummerformer” I en videre forstand er bogen en fortsat påmindelse om, at selv selvfølger - som nu fx velfærdsstater - har deres tid.

Højskolesangbogen

Der findes stort set ikke den lejlighed, hvor en sang fra denne bog er ilde anbragt. Lad os nu tage den tilstand at være sjællænder. Rigtig mange mennesker tilbringer et helt liv her uden at skænke det en tanke, at man dermed henlever en øboers tilværelse. Ludvig Holstein har sammenfattet den i de uforglemmelige ord:

”Vi sletternes sønner har drømme i sind, Og ved ikke selv, når de brister.”

Amager, som i øvrigt nr. 129 på listen over verdens folkerigeste øer, har stadig ingen sang med.

Franco Volpi og Julian Nida-Rümelin (Hrsg.) Lexikon der Philosophischen Werke

Engang for mange år siden var Johannes Sløk indbudt til at tale i Studenterkredsen i Århus. Efter foredraget indledte en af tilhørerne sit spørgsmål med følgende kendte frase: ”Kierkegaard siger jo

et sted, at....” Da spørgsmålet var stillet til ende, tøvede Sløk kun et øjeblik, inden han svarede: ”Det siger Kierkegaard intetsteds.”

Selvfølgelig skal man kende sine klassikere eller i det mindst kunne godtgøre, at man har haft bogen i hånden. En anden definition på en klassiker er jo, at der er tale om et værk, som man er pinligt berørt over ikke at have læst. Så er det godt, at kyndige folk har kondenseret hovedtankerne i 1147 af filosofiens hovedværker fra Antikken til vore dage i denne alternative version af *Dannelse for Dummies*.

Poul Lübcke Politikens Filosofileksikon

Jeg har et bifag i filosofi. Det begyndte med et kursus i det, som studieordningen kaldte teoretisk filosofi. Jeg troede, at det i sig selv var en pleonasme, men betegnelsen viste sig at være præcis nok. Historikere har som hovedregel en svaghed for kendsgerninger, og når det bliver så u håndgribeligt og abstrakt som teoretisk filosofi, kræver det en pædagogisk indsats at få en historiker koblet på. Jeg stod af allerede ved første forelæsning, da underviseren indledte med at ironisere over nogle mig ganske fremmede franske filosofers forhold til nogle mig ligeledes ubekendte tyske tænkere.

Hvis det ikke var for Lübckes intellektuelle førstehjælpskasse, havde jeg aldrig bestået den eksamen – eller mange andre for den sags skyld. Og værket har siden tjent som indgang til læsning af filosofisk litteratur for min fornøjelses og oplysnings skyld. Det står endnu *griffbereit* på hylden over mit skrivebord.

Ordbog over det danske sprog

Dette helt uimodståelige opslagsværk fungerer som stikordsregister til dansk – og norsk – åndshistorie fra Reformationen til begyndelsen af det 20. århundrede. Her finder man glemte, men uforglemmelige ord som ’vindskibelig’, ’antimakassar’, ’havblik’, ’vågekone’ og ’faldereb’ og ikke mindst henvisninger til, hvor de har været brugt. Jeg strides konstant med udgivere og redaktører for at få lov til at bruge ord, som læseren ikke formodes at kende, men som de burde kende. For hvis henvisningen til ordenes manglende brug bliver tilstrækkelig undskyldning for ikke at bruge dem, vil det indskrænkede ordforråd for alvor blive det fremherskende.

Selv om værket nu findes i en forbilledlig og gratis udgave på nettet, skal man dog alligevel unde sig at bladre i papirudgaven. <http://ordnet.dk/ods/index.html>

C.G. Hansen og Egil Toke Telefonering for kontorlærlinge

Man behøver ikke læse denne bog for at vide, at man ikke behøver læse den. Den er en historisk påmindelse om, at det, som en epoke tager for givet, skal en anden have skåret ud i pap. Om 40 år vil man antagelig med en tilsvarende hovedrysten iagttage, hvorledes man havde brug for at gå på kursus i at anvende en computer. Om telefonering har Emma Gad i øvrigt sagt noget meget fornuftigt: "Lad Dem ikke helt beherske af Deres Telefon, men sæt den ud af Virksomhed under et Maaltid sammen med Gæster og under en vigtig Samtale. Kun alt for ofte sker det, at man lader betydningsfulde Forhandlinger afbrydes, og deres Traad tabes, maaske for bestandig, for at modtage en ganske lige gyldig Forespørgsel i Telefonen."

Holbergs epistler

Den for cooleste blog på nettet handler om alt muligt fra arkitektur over børneopdragelse til tobaksrygning. Det er lidt synd, at den ikke er opdateret siden 1754, men der er til gengæld et ret stærkt bagkatalog af indlæg:

Ludvig Holbergs epistler udgav han som gammel mand. De er formet som breve, svar på tænkte henvendelser fra 'en Herre'. Det benytter Holberg som en kærkommen anledning til at ytre sig om stort og småt, aktuelt og stedsevarende, personligt og principielt. Her ser man aristokraten, humoristen, satirikerne, filosofen, filologen, historikeren, politikeren, polemikeren, teologen og ikke mindst stilisten Holberg udfolde sig i en genre, der først fandt sit medium i det 21. århundrede.

Nordmændene gør gerne et nummer ud af, at Holberg var norsk, fordi han var født i Bergen. Det ville jeg nok være lidt varsom med, hvis jeg var nordmand, for denne logik ville så gøre Sigrund Undset til dansker, thi hun er født i Kalundborg, og så står det pludselig 3-2 til os i Nobelpriser i litteratur. Hvorom alting er, skabte Holberg den danske sagprosa, hvis nogen skal have æren. Han rettede, masserede og bøjede, bevingede og berigede modersmålet med en sådan kraft, at det fungerer endnu for alle os national- og kværlantforrykte *blækskidere*.

Hal Koch, Konstantin den Store

Det bedst kendte værk af Hal Koch er hans pamflet, "Hvad er Demokrati?" fra 1945, men er ikke det bedste, han har skrevet. Min personlige favorit er hans bog om kejser Konstantin, eller rettere om den konstantinske syntese, den amalgamerende af kirke og stat der fandt sted i det 4. århundredes Rom. Den er både lærd og personlig, et fortættet kirkehistorisk argument for adskillelsen af religion og politik.

Pointen for Hal Koch var, at kristendommen var ganske uskikket til at fungere som statsbærende religion. Jesus var nemlig ikke systemets mand. Han var revolutionær, hans budskab radikalt: "Hans Ord betød et stadigt vedvarende personligt Angreb paa Menneskene og deres Tilværelse." Kristendommen er ikke et tilflugtssted for de magelige. Budskabet er til stadighed anfægtende.

R. W. Bauer Calender for Aarene fra 601 til 2200

To af den europæiske litteraturs største skikkelser, Cervantes og Shakespeare, døde begge den 23. april 1616. (Dagen er i samme lidt morbide anledning af UNESCO udnævnt til bogens dag.) Dødsfaldene indtraf imidlertid med mere end en uges afstand. Det skyldes, at englænderne endnu anvendte den julianske kalender, mens spanierne var overgået til den gregorianske, der er i større overensstemmelse med det astronomiske år. Englænderne var som de øvrige protestantisk dominerede lande længe om at acceptere den gregorianske kalender, fordi den var en katolsk opfindelse. Denne europæiske uoverensstemmelse blev der først rettet op på i løbet af 1700-tallet.

Kronologi er ikke for ingenting en af historievidenskabens væsentligste hjælpediscipliner, og den fortæller os, at tiden er relativ. Denne helt uundværlige håndbog af underdirektør ved orlogsværftet i København, R.W. Bauer, hvis første udgave kom i 1868 er senest genoptrykt i 1993.

Palle Lauring Danmarks Håb og Horn

Palle Lauring var allerede en etableret forfatter, da han i 1954 udgav denne bog om kongemagtens historie gennem 1000 år. Lauring mente, at danske konger helt op i nyere tid videreførte en mytisk funktion fra oldtiden som gudekonger og lykkemagere. Landets lykke afhang af kongens, hvis kraft opbrugtes i perioder af 7 eller 9 år, hvorefter den måtte fornyes ved at der bragtes et offer til Den

Hornede Gud. Stærkest virkede fornyelsen, hvis kongen selv ofredes. Hermed lagde Lauring vejen åben for en gennemgang af Danmarks historie fra de ældste tider, der under anvendelse af konspirationsteoretikerens generøst associerende gisninger satte sig for at vise, at kongers liv og kongers død lod sig passe ind i tidsrum delelig med syv eller ni, hvilket fandtes bekræftet af den uafsladelige tilstedeværelse af symbolske, virkelige og andre horn.

Hvis man suspenderer sin professionelle skepsis over for bogens præmisser (Mellem os sagt er der kun marginale forskelle mellem en strukturalistisk hypotese og en konspirationsteori.) er den storartet og inspirerende læsning, ikke mindst fordi Lauring havde en misundelsesværdig god pen.

Karen Blixen Vintereventyr

Jeg misunder dem, der kan læse af rent begær. Det kunne jeg selv som barn, da jeg slugte De Fem, Jan- og Kim-bøgerne. Som voksent moderne menneske bliver man så blasert og kan ikke længere se kvaliteten i den slags bøger. Og så får man en stilling, der gør det til et krav, at man har læst en masse, som man måske nok har lyst til at have læst, men ikke nødvendigvis nyder at læse.

Nu skal der meget til for at vække læselysten. Karen Blixen er en af de få, der stadig kan. Hun skrev i den mest moderne af tider, men i en stil, der var strengt kontrolleret arkaiserende. I flere af sine tekster tematiserede hun overgangen til den moderne betragtning af livet, som fandt sted i slutningen af 1700-tallet, og hendes sympati lå både i den aristokratiske slægtstroskab og den individualiserede modernitet.

Tyge Krogh Det store natmandskomplot

Bogen redegør for en større retssag i Kalundborg i det 18. århundrede, men den bliver brugt til at gennemlyse et helt samfund i dets store sociale kompleksitet på tærsklen til moderniteten. Retssager spiller en særlig rolle for historikere, fordi de har haft det med at efterlade sig skriftlig dokumentation i tider, da resten af samfundet betjente sig af mundlighedens flygtige medium. Hvis det ikke var for forbrydere, emsige myndigheder og trættekære borgere, ville en stor del af fortiden henligge i fuldstændig mørke for os.

Jeg er selv vokset op på Kalundborgegnen, og bogen er ikke mindst spændende for knægten, der blev voksen, fordi den møblerer og befolker et velkendt og velafrettet landskab med erindringen

om rettersteder, rakkerknægte, galger og bødler. Jeg vil aldrig kunne køre ad min gamle skolevej med nogen form for uskyld i behold.

Raymond Williams Keywords – a vocabulary of culture and society

Egentlig burde jeg her have anført det monumentale tysksprogede opslagsværk "Geschichtliche Grundbegriffe", hvis opslag hver for sig er hele afhandlinger som strækker sig over sammenlagt otte bind på mere end tusind sider hver. Somme tider må man give køb på den kontinentale grundighed til fordel for øboens overblik, hvis autoritet beror på lige dele elegance og omhu. Begge værker behandler de metamorfoser, som centrale begreber ("magt", "civilisation", "køn" osv.) er gennemgået igennem historien. Det er for historikere ikke blot dokumentation af det forhold, at al menneskeskabt – i dette tilfælde sproget – har en historie, men også at selve det redskab, hvormed vi begriber og beskriver historien, nemlig sproget, er underlagt forandringens og forgængelighedens vilkår.

Hans-Hermann Hertle Der Fall der Mauer. Die unbeabsichtigliche Selbstaflösung des SED-Staates.

Dette er en bog, som jeg er i færd med at læse i anledning af 20-året for Murens fald. Den er både tør og saglig, som sådanne bøger nu oftest er, i sin beskrivelse af den ene af de to begivenheder, som måske har haft størst betydning for dannelsen af min generations historiske bevidsthed. I efteråret og vinteren 1989-90 studerede jeg ved Freie Universität i (Vest)Berlin. Den østtyske stat var bankerot, både politisk, økonomisk og moralsk. Alligevel var det helt uforudset og utilsigtet, at presset på systemet havde vokset sig så kraftigt, at den østtyske grænsekontrol simpelt hen gav op og lod tusindvis af mennesker passere fra øst mod vest om aftenen den 9. november. Ikke et skud blev løsnet. Det var en lykkelig stund i Europæisk historie, og det var forunderligt at iagttage denne folkefest i Berlins gader i de følgende dage. Murens fald åbnede et stort vindue af muligheder, som lukkede sig igen den 11. september 2001, den anden af de to vigtige begivenheder. Skulle jeg selv skrive en bog om denne epoke, ville jeg antagelig ikke kunne modstå fristelsen til at kalde den "Fra 9/11 til 11/9".